
Interview s Helen Epstein

Interview s Helen Epstein

Sama, bez svého francouzského manžela, přijela koncem února do Prahy místní rodačka, žijící od roku 1948 v New Yorku, spisovatelka a publicistka Helen Epsteinová (57). Nemá prý sílu vysvětlovat mu neustále, o čem se lámanou češtinou s místními baví. Poslední pražské zastavení pro ni znamenalo přednášku na Univerzitě Karlově o ženském memoáru nebo rozhovor v televizi, kterou prý ze srdce nenávidí, ačkoli je bývalou profesorkou žurnalistiky. Její příští knihou budou opět paměti. Oproti předchozím dvěma ale mají přinést nový náboj v podobě sexuální otevřenosti. „Možná, že memoáry jsou literární odezvou globalizace. Jsou velmi osobní, což je určitý druh protestu proti všemu unifikovanému.“

Do Ameriky jste s rodinou emigrovali v roce 1948, jak vzpomínáte na dětství v New Yorku?

Moje osobnost byla od začátku tak trochu rozpolcená. Jedna polovina byla česká, druhá se stávala americkou. V New Yorku žila poměrně velká komunita českých imigrantů. Ať už to byli ti, co sem přišli v roce 1938, nebo jako my o deset let později. Ale byla tu také spousta Maďarů, Němců a dalších národností, zkrátka skutečná multikulturní společnost. Otec byl sportovec, reprezentant v plavání. Pamatuji si, že jsme se každou neděli v osm ráno na kluzišti v Central parku scházeli s dalšími sportovci z Československa. Osobně jsem tam poznala krasobruslařku Alenu Vrzáňovou. Park byl jinak prázdný, jen na jezírku uprostřed se na bruslích mačkal nespočet Čechoslováků.

V srpnu 1968 jste prý v Praze na vlastní kůži zažila sovětskou invazi. Jak jste se sem z New Yorku dostala?

V osmašedesátém jsem studovala v Jeruzalémě a o prázdninách jsme se ještě s dvěma přáteli z Řecka a Maďarska rozhodli cestovat trochu po Evropě. Někdy jsme stopovali, někdy jeli vlakem. Přes Jugoslávii a Rakousko jsme se dostali až do Prahy. Přijeli jsme 16. srpna, tedy těsně před invazí. Dvacátý první srpen jsem prožila u přátel mého otce, kde jsem bydlela. Pamatuji si, že z venku bylo slyšet střelení, když mě tam v jednu chvíli nechali samotnou. Co jsem asi tak udělala? Bylo mi dvacet. Vyšla jsem na širokou ulici a přikrčená u rohu sledovala kolonu tanků s kulometry, jak brázdí křižovatku. Zaběhla jsem zpátky do domu a na starý psací stroj napsala celá vystrašená reportáž. Měla jsem dvě kopie. Jednu jsem poslala do Jerusalem Post a druhou do New York Times. V Jerusalem Post ji otiskly, a když jsem se na podzim do Izraele vrátila studovat, nabídli mi práci.

A později jste získala práci i v New York Times, že?

Byla jsem na volné noze, ale do Timesů jsem přispívala. Psala jsme o umění, ale spíše o osobnostech, než o něm samém, třeba o Pavarottim, Bernsteinovi nebo řadě divadelních režisérů.

Proslavilo vás ale zcela jiné téma. Vaše první kniha se zabývá pocity potomků lidí, kteří přežili věznění v koncentračních táborech za druhé světové války. Hovoří se o ní dodnes, v čem myslíte, že je základ jejího úspěchu?

V roce 1977 jsem do nedělní přílohy New York Times napsala velký článek Děti Holocaustu. Článek se dostal ke dvěma miliónům čtenářů a následně mě zavalily stovky dopisů. Řada z nich byla třeba deseti, patnáctistránkových. Knížka se

stejným názvem mi vyšla za další dva roky. Ta myšlenka, že druhá generace může být ovlivněna něčím, co se stalo jejich rodičům, bylo úplně nová a díky dopisům jsem se v ní navíc měla opravdu o co opřít. Z literárního hlediska to jsou z části paměti, z části reportáž a z části vyprávění různých dvanácti synů a dcer lidí, kteří prošli holocaustem. Položila jsem jim jednu či dvě základní otázky a nechala je mluvit.

Co měli ti lidé společného?

V první řadě je třeba říct, čím se lišili. Jejich rodiče pocházeli z mnoha různých zemí, z Ruska, Polska, ale také severní Afriky, tedy i z různých kultur. Druhá věc je, že to byli i velmi odlišní Židé. Polští nebo litevští Židé byli opravdu velmi silně nábožensky založení, na druhé straně stáli třeba Češi, pocházející často z polokřesťanských rodin. Vyrůstali také v různých prostředích, někteří v Americe, jiní v Evropě nebo Izraeli. Ale konečně k tomu, co měli společného. Byla to dvojí identita. Přestože se cítili jako Američané, hlásili se plně i k původu svých rodičů. Charakteristické ale především bylo, že všichni cítili velmi silný citový vztah. Je to dáno tím, že se na nikoho jiného nemohli spolehnout, širší rodina se při emigraci rozpadla. Vztah k rodičům byl vždy opravdu intenzivní.

I vy jste „dítětem holocaustu“. Cítíte povinnost za uchování vzpomínek vašich rodičů a možná i převzetí určité osvětové role v připomínání minulosti a křivd, které se jim stali?

Ano a nejen já. Spousta lidí z druhé generace, tedy potomků lidí, kteří prošli holocaustem, ve Spojených státech, Izraeli nebo tady o něm poučuje veřejnost. Chodí do škol, kde o holocaustu přednášejí, píšou o něm. Spousta lidí vstoupila kvůli tomuto pozadí do politiky nebo do oblasti sociální práce. Je mezi námi řada psychologů nebo učitelů. Velké procento lidí z druhé generace se rozhodlo pracovat namísto v komerční sféře pro veřejné dobro a bojují například proti diskriminaci různého druhu. Před několika dny jsem například absolvovala setkání s uprchlíky ze Rwandy. Ti v současnosti potřebují pomoci v tom, jak mluvit se svými dětmi o genocidě a jak jim vysvětlit její příčiny. Proto jsem také napsala svou poslední knihu Nalezená minulost. Chtěla bych vytvořit jakýsi most mezi odkazem holocaustu a dneškem, o mnoha věcech se dnes mluví jen v útržcích, mnoho křivd, které se staly už před válkou, je zapomenuto.

Helen Epstein (*1946)

Americká spisovatelka a publicistka se výrazně prosadila v roce 1979 knihou Children of the Holocaust (česky 1994 jako Děti holocaustu), pojednávající o problémech generace lidí, jejichž rodiče prošli koncentračními tábory 2. světové války. I její další práce, originální paměti Where She Came From (česky 2000 jako Nalezená minulost) byla velice úspěšná. Helen Epsteinová pracuje s vyprávěním přátel pamětníků, ale i odbornými materiály a archiváliemi. Byvá označována za zakladatelku žánru ženského memoáru. Pracovala jako kulturní zpravodajka pro New York Times, jako první žena byla jmenována profesorkou žurnalistiky na Newyorské univerzitě. Dnes pracuje v Centru pro evropská studia na Harvardu.

Vaše příští kniha se má jmenovat První láska. Budou to opět memoáry?

Ano, ale to téma je jiné, než v předchozích knihách. Když chcete psát podobnou knihu, podmínkou je přiměřený věk, protože se musíte cítit bezpečně ve vaší současné rodině, mít chápavího manžela, děti. Cítím, že je to právě teď, kdy můžu napsat příběh o mém prvním vztahu. Vracím se v něm do roku 1963, mně bylo patnáct a bylo to velmi dětské. Trvalo pět let, než došlo k prvnímu sexuálnímu kontaktu a dalších pět let, než jsem se vyrovnala s koncem vztahu. Šedesátá léta byla ale bláznivá, spousta drog, sexu, hudby. To všechno v knize je.

Je tedy pravda, že se jedná o otevřenou výpověď i po sexuální stránce?

Rozhodně ano, na druhé straně samozřejmě nepišu pornografii.

Je pro vás snadné psát o sexu?

Dnes vychází spousta sexuálně otevřených pamětí, obzvláště takových, které píšou homosexuálové, nebo také transsexuálové. Známy je James Morris, ze kterého se v sedmdesátých letech stala Jan Morris. Pro heterosexuály a přímo buržoazní vrstvy, ze kterých pocházím, je dnes mnohem snazší psát o sexu, je ho všude plno. Když ale budete číst mou knihu, nebude to kvůli sexu, není to v podobném duchu, v jakém psal třeba Phillip Roth.

K velké sexuální revoluci došlo v literatuře v době vašeho mládí s vlnou gay a lesbické literatury. Tehdy za sexuální otevřeností stála snaha gayů a lesbiček o zviditelnění a začlenění se. Co za ní stojí dnes?

Lidé dnes nepíšou o sexu, píšou o sexuální identitě a o tom, jak se sexuální identita projevuje. V posledním desetiletí například vyšlo mnoho o tom, jak se z chlapce stal homosexuální muž. Mluví například o Edmundu Whitovi. Na začátku devadesátých let napsal Paul Monette knihu Stát se mužem. Od té doby by se celá řada knih mohla jmenovat Stát se mužem, respektive Stát se ženou. V podobném duchu píšou jak homosexuálové, tak heterosexuálové. Nepíšou jen o sexu, píšou o genderové roli, o tom, jak je jejich orientace ovlivňuje v práci, ve vztahu s partnerem, rodinou a tak dále. Je to mnohem psychologičtější. Když bych měla mluvit za sebe, tak to, že jsem žena, ovlivnilo můj život opravdu moc. Byla jsem první profesorkou na fakultě žurnalistiky a bylo to skutečně těžké.

Jak k tomu došlo, že jste se stala první profesorkou žurnalistiky na New York University?

V té době velmi citelně sílilo feministické hnutí. Jak na veřejné instituce, tak na soukromé společnosti byl vyvíjen značný tlak. Kvůli zaměstnávání malého počtu žen byla řada z nich označována za diskriminující. Nejinak tomu bylo i

s pedagogickým sborem na New Yorkské univerzitě, na fakultě žurnalistiky tehdy nepřednášela jediná žena. Koho tedy v tu chvíli zaměstnat? Samozřejmě mladé ženy, které právě dokončily vysokou školu. Už tehdy jsem cítila, že psaní je tím hlavním, co chci v životě dělat. Přitom jsem ale samozřejmě potřebovala vydělávat a univerzita mi umožnila obě věci skloubit.

U jakých autorů jste tehdy hledala inspiraci? Měla jste vůbec nějaký kontakt s českou literaturou?

Milovala jsem a stále miluji Jamese Baldwina, ale tehdy jsem vyhledávala hlavně ruské klasiky, třeba Tolstého. Annu Kareninu čtu pravidelně tak každé dva roky, často jsem sahala po Dostojevském. Četla jsem i anglickou literaturu, Thomase Hardyho nebo Charlese Dickense, z amerických autorů nemůžu opomenout Dreisera. Z českých knih mi přišel do rukou Švejk, ale jinak jsem se k české literatuře tolik nedostala.

Americká knižní produkce v poslední době zažívá výrazný posun. Oproti dřívějšímu zhruba pětinovému zastoupení představuje nebeletristická literatura polovinu produkce. Souvisí to ti se vzrůstající oblibou memoárů?

Ano, vychází jich celá řada. V hlavním proudu se nacházejí paměti, zabývající se vlastní identitou, ať už národní, náboženskou nebo sexuální. Možná, že memoáry jsou literární odezvou globalizace. Jsou velmi osobní, což je určitý druh protestu proti všemu unifikovanému. Určitou roli hraje i to, že lidé dnes chtějí slyšet skutečné příběhy o skutečných osobách, vezměte si oblibu televizních reality show.

Řadu let už nevyučujete, jak se změnil pohled bývalé vysokoškolské profesorky žurnalistiky na dnešní média?

Včera jsem vystupovala v televizi, nesnáším to. Ne proto, že je česká, ale obecně. Nenávídím dnešní žurnalistiku. Všechno je příliš rychlé, vychrlí na vás šest otázek, na celý výstup jsou přitom jen čtyři minuty. Sama televizi nesleduji, ale jsou miliony a miliony lidí, pro které je televize jediným zdrojem informací. Je mi z toho trochu úzko. Rozčiluje mě ale také to, co se děje s internetem. Neexistují v něm editoři, nebo někdo podobný, kdo by kontroloval publikované obsahy. Jak potom může třeba můj šestnáctiletý syn rozlišit, co z toho je dobré a co ne? Další věcí je fragmentizace. Každá skupina lidí má například svůj vlastní televizní kanál, uzavírají se do sebe a ve finále nikdo s nikým nemluví. V rámci toho systému dobře funguje propaganda a vzniká něco jako informační totalitní systém.

To je dost pesimistická vize. Kudy vede cesta ven, je to například v klasických formátech, jako papírové noviny?

Myslím, že ne, klasické noviny nepřežijí. Cesta by mohla být v určité sekci internetu, a doufám, že inteligentní lidé po celém světě budou vědět, kde inteligentní texty najít. To ale platí i obecně, především o knihách.

- rozhovor vedl TOMÁŠ SACHR